

Baggböleri

Baggböle övre sågverk omkring 1880 med herrgården i bakgrunden. Baggböleri att användas när skogsbolag köpte in virke eller skogsfastigheter av bönderna till alltför låga priser eller på ett ohederligt sätt. Ett återkommande påstående är att säljarna skulle ha supits fulla innan de lurats att skriva på kontrakten.

Vad var "baggböleri"? Jo, det var den mest omdebatterade företeelsen från skogspatronernas storhetstid. Ordet tillkom 1867.

Uttrycket som i folkmun innebär att i skogliga sammanhang bli lurad eller bestulen på skog. Det härstammar från ett sågverk i Baggböle, strax utanför Umeå i Västerbotten. Sågverket påstods ägna sig åt olovliga avverkningar på andras marker under 1800-talet. De var anklagat i media men blev aldrig fällt av domstol.

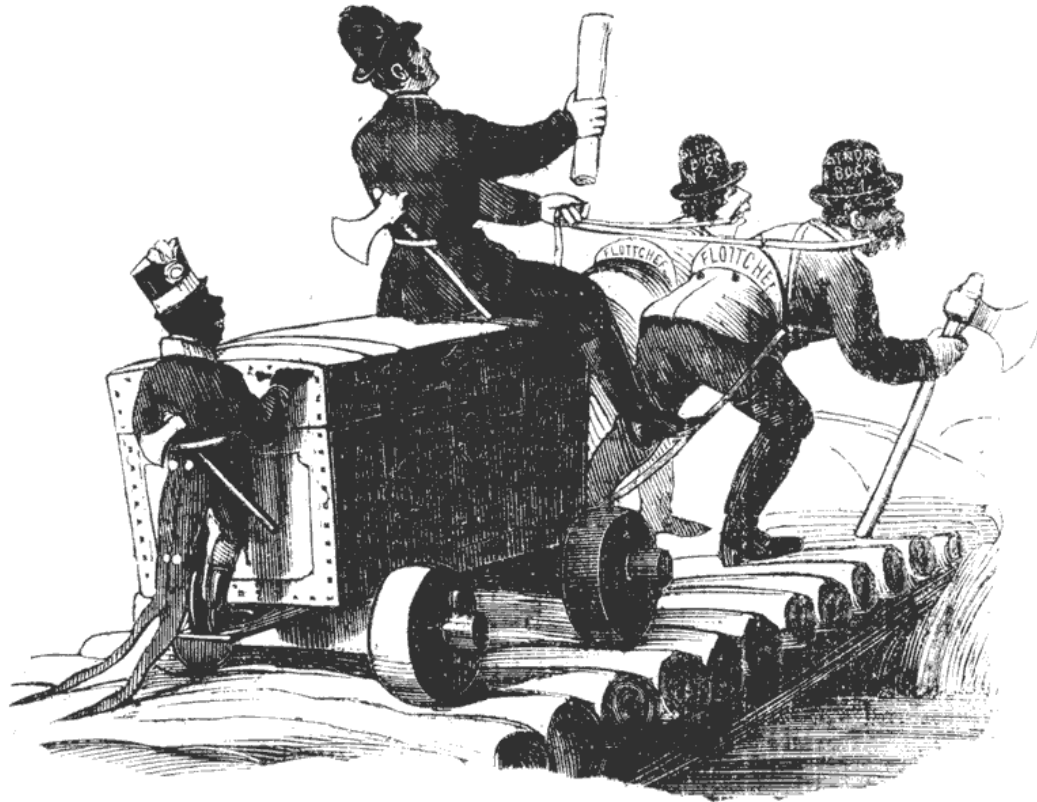
Under senare delen av 1800-talet övergick 20 000 gårdar i Norrland från att ha ägts och brukats av enskilda bönder till att hamna i bolagens händer. I pressen och människor emellan cirkulerade uppgifter om att många hemmansägare hade lurats av bolagen att sälja sina gårdar till ett pris långt under deras verkliga värde.

Det var skogstillgångarna som bolagen, oftast sågverksföretag etablerade längs Norrlandskusten, var ute efter. De ofta små åkerlappar som nybyggarna i Norrlands inland under hårt slit hade odlat upp var ointressanta för bolagen.

Smarta representanter för bolagen hade utnyttjat böndernas ovana vid affärer och okunnighet om skogens verkliga – och framför allt framtida – värde. De hade lockat hemmansägarna med till synes betydande penningbelopp och presenterat kontrakt som var svåra att förstå.

Det berättades också om hur bolagens ombud hade supit bönder fulla. När dessa vaknade upp dagen därpå hade de inte bara haft huvudvärk, utan också kopior på kontrakt som visade att de hade sålt sina gårdar för en spottstyver.

”Baggbölingarnes” tingsfärd.

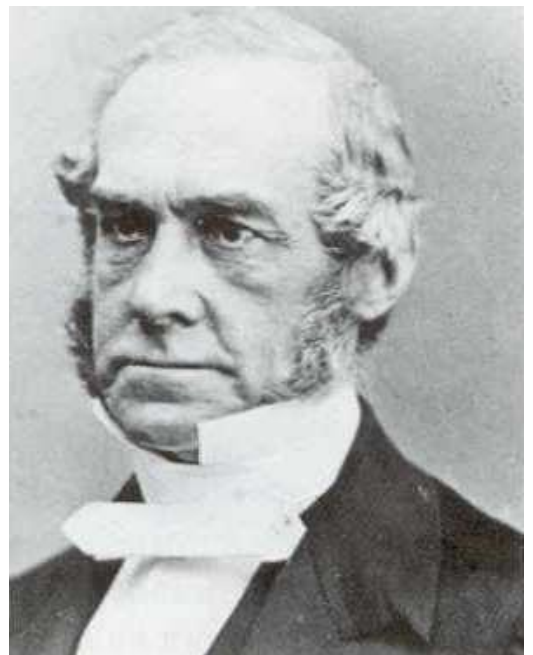

Satirisk teckning från tidningen [Fäderneslandet](#) om rättegången mot Baggböle sågverks ägare 1867, då ordet baggböleri myntades. Högste chefen Oscar Dickson ses sitta på en skattkista dragen av två flottningschefer.

Den först belagda formen är *baggböling* som förekom i ett litet kåseri i tidningen Fäderneslandet 14 augusti 1867. Därefter började pressen använda verbet *baggböla*, bland annat i Nya Dagligt Allehanda 19 september 1867.

Bilden th) Baggböles sågverksägare James Robertson Dickson gick 1850 ed på att han inte hade något ansvar för de åverkningar som gjorts på statens skogar.

Av sin förmögenhet, vid frånfället (1810–1873) beräknad till 3 200 000 kronor, gjorde James R donationer, bl. a. till Göteborgs navigationsskola och folkbibliotek (det senare inrymt i Robert Dicksons stiftelse), vilka båda tillkommit genom honom. Av en närstående samtida vitsordad för sin »ömsom klara, ömsom skälmska, ömsom vassa blick», talför men »försiktig i råd», »manlig», även under sin prövotid, men också »en särdeles stor barnvän», stundom irriterad av hjälpsökande, som torde funnit honom mindre tillgänglig än

vissa av hans fränder, synes D. som privatman föranlett något litet reserverade omdömen; Ansiktsuttrycket och den kalligrafiskt utmejslade handstilen ha ett drag av anonymitet.

I boken **"Mellan bark och ved"** skriver Leif Granström att konceptet för Baggböleri var lika enkelt som utstuderat. Eftersom skogsbruket under många år bedrevs på entreprenadbasis, med en eller flera hästägare som skrev på avverkningskontrakt med respektive bolag och sedan anställde de huggare den ansåg sig behöva (och som bolaget godkände) låg vägen öppen för tjuv- och rackarspel. I den hårda konkurrens som rådde om dessa kontrakt kunde en hästägare lätt göra misstaget att ta på sig avverkningsuppdrag till alldeles för låga priser och därmed komma i skuld till bolaget.

Timmerhuggare vid Olaselet, Åkroken, 1928.

Från vänster:

1. Johan Sigurd Pettersson, Granliden
2. Vilhelm Pettersson, Renberget
3. Ruben Eklund, Sleddejaure
4. Hugo Holmbom, Njoka
5. Karl Viktor Pettersson, Renberget
6. Hjalmar Eklund, Sleddejaure
7. Arvid Persson, Solmok

Kunde inte skulderna betalas hamnade hemman, hus, husdjur och annan lös eller fast egendom, i bolagens ägo via utmätningar. Förutom att bolagen vill komma åt skogen var hästarna lika åtråvärda. Det berättas i Leifs bok om olika livsöden när människor tvingas lämna ifrån sig allt de äger för att tigga runt.

Ibland kunde de dock erbjudas att bo kvar i huset efter utmätningen. Men då med kravet att männen lovade jobba för bolaget, på bolagets villkor. De blev då så kallade "bolackarna", nästintill livegna och ansågs vara på samma nivå som luffare och fattighjon. Dessa utnyttjades hänsynslöst som strejkbrytare och var sällan välkomna i skogsbojorna.

Tumning av timmer. De som på bilden är sysselsatta med detta är fyra faktorer, representanter för de skogsbolag som köpt timret.

Från vänster:

1. Faktor (Oskar?) Andersson, Lindås, Munksundsbolaget. Han var även flottningsschef och hade affär
2. Faktor Karlsson, Munksundsbolaget
3. Faktor Lundberg, Furögrund
4. Faktor Norberg, Myrheden, senare inspektör.

Efter avverkning kördes timret ner till närbelägen sjö för att flottas vidare till kusten. Men först måste timret tummas, dvs mätas längd (i fot) och tjocklek (i tum) för att få fram kubikmassan. Mannen längst till vänster, faktor Norberg, håller en s.k. klav med vilket man mätte stockarnas diameter.

Avverkningstrakt i Tjirsa, 1921. Ca 1 mil från Lilla Varjisträsk.

Personerna framför kojans. Från höger:

1. Napoleon Nyberg, Suddesjaur
2. Israel Vesterberg, Grundträsk
3. Karl Lidström, Ånäs
4. Tyco Lidström, Nuottejaur
5. Oskar Engström, Abborrträsk
6. Axel Renström, Falkbo
7. Johan Åhman, Suddesjaur
8. Nyberg, Suddesjaur
9. Israel Nyberg, Suddesjaur
10. Frans Lundberg, Suddesjaur.

I Leifs bok berättar han vidare om en av de mer utstuderade metoderna, som även användes i Arvidsjaur.

”De innebar att en hästägare blev lovad timmeravverkning, kommande vinter. Därmed kunde han plocka ut förnödenheter i förskott. Räkningen skulle ju betalas via det kommande arbetet. Men när hästägaren kom till den utlovade avverkningen fanns det alldeles för många andra hästägare, som gjort upp liknande kontrakt. Alla kunde inte få timmerkörning och därför blev det utmätningar hos de som inte behövdes i arbetet”.

Det hände ibland att de drabbade fick behålla hästarna och utfordra dem för bolagets räkning. Men... När det blev ny avverkning nästkommande vinter skulle kostnaderna för hästfodret kvittas, och inte sällan tvingades hästägaren att jobba näst intill gratis. Det finns exempel på sådana historier i många av byarna i vår kommun; Månsträsk, Njallejaur, Auktsjaur, Glommersträsk, Moskosel, Långträsk, Renträsk, mfl platser.

Hästarna drog de tyngsta lassen under skogsavverkningarna och var därför hårdvaluta för bolagen. Bilden visar Timmeravverkning i Mellansjö, 192. Lasset rygger 35 stockar = 139 kubf.

Under de svåra nödåren i mitten av 1860-talet trissades priset på matvaror upp. Många nybyggare i Arvidsjaurs kommun blev svårt skuldsatta, gentemot bolag och handelsmän. Dessutom "saltades" skulderna ofta av fordringsägarna. Det kan inte heller uteslutas att priserna på förnödenheterna sattes just med baktanke på en framtida utmätning...

På den tiden kostade en säck med 100 kg mjöl 38 kronor, som motsvarade minst två månaders lön. En hästs värde kunde samtidigt vara satt så lågt som 20 kronor, alternativt två hästar för en säck mjöl. Ocker, och en helt orimlig prisbild, som tvingade den fattiga arbetaren till svåra beslut för att inte svälta ihjäl.

Anledningen till att svenska pressen 1867 började skriva om baggböleriet berodde på att Skogsstyrelsens överjägare Gustaf Erik Lind samma sommar hade lämnat in en rapport till länsstyrelsen om sitt uppdrag att bevaka kronans timmer inom Norra Lycksele revir. Men han hade fullständigt misslyckats. Stora mängder timmer hade avverkat på statens mark - utan lov - och därefter flutit bort på älven.

Lind nämnde inga namn i sin rapport. Men sambandet stod ändå klart för pressen.

I Umeälvens dalgång fanns nämligen vid mitten av 1800-talet bara en riktigt stor timmeruppköpare: Baggböle sågverk, ägt av handelsfirman James Dickson & Co i Göteborg.

Linds rapport uppmärksammades i en stor del av den svenska pressen och väckte stor indignation. När företrädare för Baggböle sågverk senare samma år ställdes inför rätta bevakades processerna intensivt i rikspressen.

Baggböle sågverk hade varit i blåsväder tidigare. Redan hösten 1843 hade kronolänsman Olof Bjuhr väckt talan mot firman för att denna hade låtit fälla ett betydligt större antal träd på statens mark än vad man hade rätt till. När målet hade avgjorts 1846 hade det slagits fast att företrädare för James Dickson & Co hade köpt in minst 13 000 timmerstockar, som avverkats från kronoskogarna i Degerfors och Lycksele socknar. Såverksägarna dömdes att betala ett stort skadestånd. Men domarna överklagades till hovrätten, som friade dem 1848.

James Robertson Dickson gick ed på att varken han själv eller någon annan givit order om eller haft kännedom om de överavverkningar som traktens bönder utfört på kronans mark.

Detta skedde vid två tillfällen: 15 juni vid Lycksele tingsrätt och 17 juni vid Degerfors tingsrätt. Därmed gick såverksägarna fria och länsman Bjuhr tycks personligen ha fått stå för rättegångskostnaden.

Efter detta misslyckade försök att utkräva ansvar av Baggböle såverksägare arbetade den svenska staten målmedvetet för att få bättre kontroll över sitt skogsinnehav. Det statliga verket Skogsstyrelsen inrättades och tjänstemän anställdes ute på fältet.

Det beslutades också att allt timmer som högs på statens skogar skulle vara utsynat av tjänstemännen och märkt med en särskild stämpelyxa. Påträffades avverkat timmer som inte var märkt på rätt sätt skulle det tas i beslag och märkas med en annan stämpel.

- **År 1867 togs hela 103 540 timmerstockar i beslag i Västerbottens län. I allmänhet var det dock svårt att bevisa vem som var ansvarig för åverkningarna, och trots att flera mål togs upp till rättslig behandling kunde ingen fällas.**

Så inträffade en konkret händelse som öppnade möjligheter för rättsväsendet.

117 beslagtagna timmerstockar hade nämligen dragits in i en vik, i Lycksele. Där hölls timret kvar av en timmerbom. Men under natten hade timmerbommen öppnats och timret fritagits och skjutsats ut i Umeälven, av ett båtlag om tre man. Flera personer kunde vittna om detta.

Senare ställdes Baggböle sågverks flottningschef, Jonas Ström, inför rätta för att ha beordrat fritagningen. Även om målet formellt bara gällde de 117 stockarna kom det att i realiteten handla om all den åverkan som under mitten av 1800-talet ägde rum på kronans skogar, till förmån för Baggböle sågverk.

- 1869, stoppade Baggböle sågverk driften vid det ena av sina båda sågverk och minskade sin produktion betydligt.

Även om ordet baggböleri myntades genom rättegångarna mot Baggböle sågverk var detta långt ifrån det enda bolag som anklagades och åtalades för att ha köpt upp timmer som fällts genom åverkan på kronoskog. Under åren 1863–1868 åtalades totalt 1 358 personer.

Fakta: Baggböleriet verkar ha varit mest omfattande omkring 1870, då inte mindre än 205 075 olovligt avverkade timmerträd togs i beslag inom de fem Norrlandslänen, varav nästan 99 % i Norrbottens och Västerbottens län.

Källor: Wikipedia, Släkthistoria, Mellan bark och ved.

// Sammanställt av Kent Norberg.